

РОЗБУДОВА СУДОВОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ ЗА ЧАСІВ УКРАЇНСЬКОЇ ЦЕНТРАЛЬНОЇ РАДИ: ІСТОРИЧНИЙ АСПЕКТ

Автор у даній статті розкриває особливості становлення та структуру судової системи України періоду червня 1917 – квітня 1918 рр.

Ключові слова: генеральний секретаріат судових справ, Генеральний Суд УНР, апеляційний суд, прокурор, Міністерство судових справ, націоналізація судової системи.

З утворенням і поступовою еволюцією Української Центральної Ради від громадського органу до вищого законодавчого органу (парламенту) постало гостре питання формування національної судової системи.

Проблемою становлення української державності та формування її інституцій у період української революції 1917-1920 рр. займалися як історики, так і юристи. Вагомий внесок у дослідження цих питань зробили М.Л. Копиленко [1], О.Л. Копиленко [2], О.М. Мироненко [5].

У статті автор ставить за мету розкрити етапи становлення судової системи за доби Української Центральної Ради, вивчити особливості функціонування судової установи та визначити структуру національної судової системи в часи українських змагань 1917-1921 рр.

27 червня 1917 р. була опублікована «Декларація Генерального Секретаріату», де вперше окреслено коло діяльності секретаріату судових справ: «... завданням Секретаріату в справах судових має бути підготовка судових інституцій на Україні до тих форм і того стану, в якому вони мають бути в автономній Україні. Ця робота має розпадатись на підготовку справи українізації та демократизації суду і виробу відповідних законопроектів, котрі б намітили ті форми суду, які відповідали б автономному ладу на Україні» [3, 3]. Незабаром, 15 червня 1917 р., на Засіданні Малої Ради секретарем судових справ був затверджений В. Садовський. Проте, за «Інструкцією Тимчасового уряду Генеральному Секретаріату» від 4 серпня 1917 р. дана посада не передбачалась [4, 1].

Отже, на думку сучасного історика О.М. Мироненка судова система України перебувала в підпорядкуванні центру. «У перші пореволюційні місяці на Україні судова система майже нічим не відрізнялась від інших територій Росії, де Тимчасовий уряд ліквідував військові польові суди, станові «особливі присутствія», посади земських начальників, відновив діяльність мирових судів, які були скасовані на Україні ще у 1889 р., за виключенням Одеси, Харкова, привів судові установи у відповідність з першою редакцією

«Судових інститутів 1864 р.» [5, 69]. Таким чином, лише з поваленням Тимчасового уряду і захопленням влади більшовиками в Петрограді з'явилась можливість знову поставити питання про створення національної судової системи.

На засіданні Української Центральної Ради 30 жовтня 1917 р. було схвалено рішення про доповнення складу генерального Секретаріату «комісарами по справах військових, продовольчих, залізничних, пошти і телеграфу, судових» [6, 375]. 1 листопада 1917 р. комісаром судових справ став есер М. Ткаченко. 7 листопада 1917 р. назву «Генеральний комісаріат судових справ» було замінено на «Генеральний секретаріат судових справ» [7, 35]. 20 листопада 1917 року Українська Центральна Рада прийняла постанову «Суд на Україні твориться іменем Української Народної Республіки» [7, 36].

Після створення Генерального секретаріату судових справ Української Центральної Ради було вирішено розпочати реформування судової системи. Перш за все, постала необхідність приступити до створення найвищого судового органу. Законопроект про створення Генерального Суду було внесено і обговорено на засіданні Генерального Секретаріату 29 листопада 1917 р., після чого він був ухвалений Українською Центральною Радою [8, 98-99].

Отже, Генеральний Суд мав діяти на засадах, що визначені законом, до прийняття Конституції. В статті 1 даного закону зазначалось: «Генеральний Суд складається з трьох департаментів – цивільного, кримінального, адміністративного, і виконує на цілій території України всі функції, належні досі Правительствующому Сенатові в справах судових і справах нагляду над судовими установами і особами судового відомства, також тимчасового, до розв'язання питання про скасування особливих судів, виконує функції головного воєнного суду, щодо справ, вирішених на території України» [9, 1]. Недоліком даної статті стало те, що Генеральному Суду надавалися функції Правительствующого Сенату тільки «в справах судових, і справах нагляду над судовими установами, особами судового відомства». В свою чергу, інструкції, що вирішували всі інші справи, що входили до компетенції найвищого судового органу, не було створено. І лише 2 червня 1918 р. Генеральному Суду були надані «всі функції, належні до утворення його Правительствующому Сенатові» [10, 14].

Місцем перебування Генерального Суду визначили Київ. Члени Генерального Суду отримували звання «генеральний суддя» на основі Конституції. Їх повноваження визначались відповідним дореволюційним російським законодавством.

Ведення конкретної справи доручалось одному із суддів. Керівництво канцелярії, «розпорядною» та господарською частиною мав здійснювати суддя за призначенням генерального секретаріату

судових справ.

При Генеральному Суді утворювалась також прокуратура, яку очолював старший прокурор. Регламент її роботи затверджувався Генеральним Секретаріатом судових справ. В прокуратурі Генерального Суду згідно штатного розпису були посади старшого прокурора, прокурора, писаря і помічника [11, 21 зв.].

17 грудня 1917 р. Українська Центральна Рада затвердила закон «Про заведення апеляційних судів». За даним законопроектом передбачалось створення 3 апеляційних судів – Київського, Харківського, Одеського [7, 169-170].

Юрисдикція Київського апеляційного суду поширювалася на територію Київської, Полтавської, Чернігівської, Волинської, Подільської губерній; Харківського – на територію Харківської і Катеринославської губерній та Бердянського і Мелітопольського повітів Таврійської губернії; Одеського – на територію м. Одеси, а також Херсонську губернію і Дніпровський повіт Таврійської губернії.

Апеляційні суди в своїй діяльності керувались правилами, установленими раніше для судових палат, але з деякими змінами. Так, згідно ст. 7. Закону посади голів департаменту і посада «старшого голови» не передбачалися. «Порядкуючий» в кожному департаменті обирався на «загальному засіданні апеляційного суду звичайною більшістю на 3 роки». З числа «порядкуючих» на загальному зібранні обиралась особа, яка виконувала функції «Старшого Голови щодо розпорядку і догляду за всім апеляційним судом». В разі, якщо вибори зазначених осіб не відбулись, генеральний секретар юстиції призначав їх своїм наказом.

Прокурорів апеляційних судів призначав, як і прокурорів всіх інших судових установ, генеральний секретар судових справ. В прокуратурі Київського апеляційного суду згідно з затвердженим штатом передбачалися наступні посади: старший прокурор, прокурор, писар, помічник писаря. 23 грудня 1917 р. був прийнятий спеціальний закон «Про урядження Прокурорського нагляду на Україні» [7, 176].

Всіх суддів апеляційних і Генерального суду призначала Українська Центральна Рада (далі УЦР) на підставі закону «Про умови осадження і порядок обрання суддів Генерального і апеляційних судів» від 23 грудня 1917 р. [7, 178].

Право на зайняття посади суддів і прокурора зазначених вище судів мала особа з вищою освітою. Але при отриманні 3/5 голосів присутніх членів УЦР, судьями могли бути обрані і особи без вищої освіти.

Особи, які бажали бути обраними судьями Генерального і апеляційних судів, подавали заяву через генеральний секретаріат судових справ в УЦР. Генеральний і апеляційні суди, після сформування

персонального складу, мали право пропонувати своїх кандидатів на вакантні місця.

Вибори суддів відбувались шляхом таємного голосування. Обраним вважався кандидат, що набрав більшість голосів, за винятком випадку, коли необхідно обрати 3/5 голосів присутніх членів УЦР.

21 січня 1918 р. відбулися вибори суддів Генерального і Київського апеляційного судів. Судьями Генерального суду були обрані наступні кандидатури: М.Д. Пухтинський, П.М. Ачкасова, О.М. Бутовський, Г.С. Попов. Судьями Київського апеляційного суду обрали Р.М. Лашенка Н.М. Яценка, В.О. Коренєва, Т.І. Гречуха, О.І. Подгорського, І.В.Малютіна, М.І. Юдіна, С.П. Гречинського [12, 1].

Штат Генерального і Київського апеляційного судів був малочисельним, особливо якщо зважити на ту роль, яку вони відігравали у функціонуванні всієї судової системи. До штату Генерального суду входили 15 суддів, 4 писаря, 10 помічників писаря, 3 судові виконавці, регістратор, архіваріус. У Київському апеляційному суді було передбачено 20 посад суддів, 4 писаря, 15 їх помічників, 2 судових виконавці, скарбник, архіваріус [11, 21-22 зв.].

Слід зазначити, що переважна більшість судових органів УНР наприкінці 1917 – початку 1918 рр. не функціонувала. На думку Д.І. Дорошенка, «Більшовицька окупація кінця 1917 і початку 1918 рр. внесла велику дезорганізацію в судове життя: багато судових діячів було замордовано, багато десь поховалось і повтікало. Міністри судових справ С.П. Шелухину, який фактично перший організував міністерство судових справ, довелося відновляти судовий апарат на місцях і робити багато нових призначень на судові посади» [13, 310].

На жаль, процес творення української судової системи в зазначений період був знівельований з причин нестабільності і недовготривалості діяльності уряду УНР, проте в історії залишився досвід творення національної судової системи, який варто використовувати на сучасному етапі реформування та упорядкування українських судів.

Посилання

1. Копиленко О.Л. Копиленко М.Л. Держава і право України 1917-1920 рр. [Навчальний посібник] / О.Л. Копиленко, М.Л. Копиленко. – К.: Либідь, 1991. – 182 с.
2. Копиленко О.Л. «Сто днів» Центральної Ради / О.Л. Копиленко. – К.: Україна, 1992. – 204 с.
3. Вісті з Української Центральної Ради. – 1917. – № 10. – червень. – 150 с.
4. Вісті з Української Центральної Ради. – № 20/21 – листопад. – 152 с.
5. Мироненко О.М. Світоч української державності. Політико-правовий аналіз діяльності Центральної Ради / О.М. Мироненко – К., 1995. – 230 с.
6. Українська Центральна Рада Документи і матеріали в II томах. – К., 1997. – Т.1. – 470 с.
7. Центральний державний архів вищих органів влади України (далі – ЦДАВОВУ), ф. 1115, оп. 1, од. зб. 1, 180 арк.

8. ЦДАВОВУ, ф. 1063, оп. 3, од. зб. 1, 102 арк.
 9. Вісник Генерального Секретаріату. – 1917. – 9 грудня. – 160 с.
 10. ЦДАВОВУ, ф. 1064, оп. 1, од. зб. 77, 107 арк.
 11. ЦДАВОВУ, ф. 1063, оп.1, од. зб. 6, 56 арк.
 12. Вісник Генерального Секретаріату Української Народної Республіки. – 1918. – № 2. – 11 січня. – 160 с.
 13. Дорошенко Д.І. Історія України 1917-1923 рр. У 2-х т. / Д.І. Дорошенко. – Ужгород, 1930. – Т. II. – Українська Гетьманська Держава. – 320 с.

Грибенко А.Н. Реконструкция судебной системы Украины в период Украинской Центральной Рады: исторический аспект

Автор в данной статье показал особенности становления и структуру судебной системы Украины в период деятельности Украинской Центральной Рады.

Ключевые слова: генеральный секретариат судебных дел, Генеральный Суд УНР, апелляционный суд, прокурор, Министерство судебных дел, национализация судебной системы.

Hrybenko O.M. Development of judicial of Ukraine under the Ukrainian Central Soviet: historical aspect

In this article the author retimed becoming features and structure of the judicial system of Ukraine in the period of Ukrainian Central Advice.

Key words: general secretariat of cases, General Court of UNR, appeal court, public prosecutor, ministry of cases, nationalization of the judicial system.

05.04.2012 р.

УДК 94 (477.51) «18/19»

О.О. Хаценко

ДІЯЛЬНІСТЬ П.Я. ДОРОШЕНКА НА ЧОЛІ ГОЛОВНОГО УПРАВЛІННЯ МИСТЕЦТВА І НАЦІОНАЛЬНОЇ КУЛЬТУРИ

Стаття присвячена аналізу діяльності П.Я. Дорошенка на чолі Головного управління мистецтва і національної культури Міністерства народної освіти та мистецтв.

Ключові слова: П.Я. Дорошенко, культура, мистецтво, театр, музика, бібліотека.

Петро Якович Дорошенко (1858-1919) – видатний громадський та культурний діяч України. Втім, його діяльність на чолі Головного управління мистецтва і національної культури Міністерства народної освіти та мистецтв Української Держави ще не знайшла належного висвітлення в історичній літературі. Дана стаття має на меті заповнити цю прогалину.

Зазначимо, що П.Я. Дорошенко до проголошення Української Держави відносився прихильно. Він вважав, що гетьманат – українська традиційна форма державності – краще ніж яка інша забезпечить самостійну національну державу. Він тривалий час знав гетьмана П.П. Скоропадського. Їх зв'язували дружні стосунки, адже вони були сусідами по

маєтку. Ще в юнацькі роки П.Я. Дорошенко мав вплив на П.П. Скоропадського, пробуджуючи в ньому українську національну свідомість, інтерес до рідної минувшини [1, 20].

Думка про реорганізацію уряду виникла у П.П.Скоропадського ще у червні 1918 р. Гетьман мав намір об'єднати в уряді діячів національного українського напрямку. І тоді П.Я. Дорошенку було запропоновано посаду прем'єр-міністра. За дорученням гетьмана Д.І. Дорошенко вів переговори з П.Я. Дорошенком у Чернігові. Останній декілька разів рішуче відхилив цю пропозицію, як не умовляли його. Він мотивував свою відмову старим віком, поганим здоров'ям і незвичною для нього роботою, та ще в такі часи. Але він поїхав до Києва, де зустрівся з Гетьманом, який також не зумів умовити П.Я.Дорошенка обійняти посаду прем'єр-міністра. До речі, І.Л. Шраг і Д.І.Багалій також відмовилися від цієї пропозиції [2, 99].

Однак П.Я. Дорошенко перебрався до Києва, згодившись на посаду головноуправляючого Головного управління мистецтва і національної культури Міністерства народної освіти та мистецтв. О. Войнаренко згадував, що створенню цієї установи треба завдячувати нікому іншому, як самому Гетьману. Це у нього виникла думка виділити з Міністерства народної освіти всі інституції й справи, які безпосередньо торкалися національної культури (бібліотеки, музеї, театри) і сконцентрувати в особливому відомстві мистецтва і національної культури [3, 15].

У 1918 р. Міністерство народної освіти було настільки перевантажено важливою та складною поточною роботою з організації та діяльності шкіл, що не могло приділити належної уваги питанням культури та мистецтва. Тому необхідно було сконцентрувати всі заклади національної культури України в окрему установу. Для проведення в життя проекту потрібна була постанова Ради Міністрів, а також приміщення для цього відомства. Найбільш відповідною для управління на той час була новобудова Ольгинської жіночої гімназії [4, 2].

21 червня 1918 р. Радою Міністрів було ухвалено закон «Про утворення Головного управління мистецтва і національної культури й про перейменування Міністерства Народної Освіти в Міністерство Народної Освіти та Мистецтва». Це управління, залишаючись у відомстві Міністерства народної освіти і мистецтва, було цілком автономним й мало свій окремий бюджет, а головноуправляючий діставав права заступника міністра народної освіти та мистецтва. 15 липня 1918 р. П.Я. Дорошенка було призначено управляючим Головного управління мистецтва і національної культури Міністерства народної освіти та мистецтва [1, 251].

Вже 18 липня 1918 р. міністр М.П. Василенко писав П.Я. Дорошенку: «Прошу Вас керувати справами самостійно, згідно з вашими поглядами і досвідом,